

HAPTONOMISCH **HC** CONTACT

Nr. 3 - 17^e jaargang - september 2006

Programma Symposium Haptonomie Nederland 2006

Als een vriend...

Dienstverlening of zorgverlening?

Voor u gelezen...

ELMED *Line*

De Elmed Line haptonomie behandelbanken zijn in samenwerking met haptomen ontwikkeld en munten uit in gebruiksgemak en functionaliteit.

Vraag onze uitgebreide catalogus.

Haptonomie bank Standaard

2-Delig verstelbare bank. Afmetingen 80 x 200 cm. Hoogte incl. matras max. 95 cm. Compleet met speciale hpto-matras.

Haptonomie bank 2-delig elektrisch

De uitvoering van deze bank is geheel gelijk aan de Standaard bank, echter met voet- of handbediening naar keuze; elektrisch of hydraulisch in hoogte verstelbaar. Compleet met speciale hpto-matras.

ELECTRO MEDICO

Electro Medico Nederland bv
Pr. Marijkestraat 4 - 8, 2404 BC Alphen a/d Rijn
Tel. 0172 - 47 50 41, Fax 0172 - 49 17 28
Mail verkoop@electromedico.nl
www.electromedico.nl

Service en kwaliteit in dienst van uw praktijk.

Presentieeler en Presentiecongres _____	Pagina 5
<i>Wim Laumans</i>	
Colofon _____	Pagina 5
Programma Symposium Haptonomie Nederland 2006 _____	Pagina 6
Als een vriend... _____	Pagina 7
<i>Henk Manschot</i>	
Dienstverlening of zorgverlening? _____	Pagina 16
<i>Leo Hageaars, Lennard Voogt</i>	
Waarom haptotherapie bij kinderen? _____	Pagina 23
<i>Roos Ferdinandus en Saskia Taat-Piena</i>	
Voor u gelezen... _____	Pagina 27

FysioLogic

Voor de mens in de praktijk

Wat LogicData onder de naam FysioLogic[®] ontwikkelde als software voor fysiotherapeuten die behoefte hebben aan een soepelopende administratie, is inmiddels uitgegroeid tot een **breed softwarepakket voor de gehele paramedische sector...**

...omdat

- LogicData in haar 25-jarig bestaan niet heeft stilgestaan.
- LogicData het belangrijk vindt, dat (para)medici hun tijd optimaal kunnen besteden aan hun kerntaken.
- LogicData het belangrijk vindt, dat (para)medici hun tijd en goede humeur niet moeten verliezen in een omslachtige en tijdrovende administratie.
- LogicData vindt, dat het niet moet uitmaken of een praktijk uit één of meerdere behandelaars bestaat.
- LogicData vindt, dat haar software ook zonder cursus toepasbaar moet zijn.

FysioLogic[®] is verkrijgbaar in twee versies:

- **FysioLogic[®] Basic** voor een eenvoudige praktijk.
- **FysioLogic[®] Plus** voor de grotere praktijk. FysioLogic Plus is ook interdisciplinair toepasbaar en daarmee bij uitstek geschikt voor groepspraktijken of medische centra en in een netwerk.

vanaf
€ 250
per jaar

Al 25 jaar een begrip

*Vraag gratis
en vrijblijvend
een persoonlijk
advies aan*

LogicData

Hof van Hoornwijk
Laan van Zuid Hoorn 51
2289 DC Rijswijk (ZH)
T 070 415 25 83
F 070 415 51 19
I www.logicdata.nl
E info@logicdata.nl

LOGICDATA
ADVIESBUREAU - AUTOMATISERING

COLOFON

Uitgave

Stichting Haptonomisch Contact
KvK Utrecht 30181509
ISSN 0929-7723
www.haptonomischcontact.nl

Voorzitter Stichting

Paulien Pinksterboer, tel. 0251-210707
voorzitter@haptonomischcontact.nl

Redactie

Wim Laumans, tel. 035 6561690
hoofdredacteur@haptonomischcontact.nl
Mia van Lutervelt, tel. 070 3500019
mvanlutt@planet.nl

Redactieadres

d'Aumeriestraat 49
2586 XM Den Haag

Abonnementen en advertenties

Van der Veer Media
Tel. 035 5254558
Fax 035 5254652
vanderveer.media@hetnet.nl
Mob. 06 53610773

Uitgever

Wim van der Veer,
Blaricum

Prijs

Euro 27,50 per jrg. voor 4 nrs.

Kopijsluiting

31 oktober 2006

Kopij

Haptonomisch Contact verschijnt vier keer per jaar. Aan haptonomie gerelateerde artikelen, meningen, praktijkervaringen, informatie en nieuws kunt u sturen naar het redactieadres; indien mogelijk graag per e-mail. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van dit tijdschrift berust bij de redactie. Zij behoudt zich het recht voor om in overleg met betrokkene kopij in te korten of niet te plaatsen. De auteur blijft eindverantwoordelijk voor de inhoud van zijn/haar geschrift.

Losse nummers verkrijgbaar na overmaking van € 9 op bankrekeningnr. 97.13.66.497 t.n.v. Van der Veer Media, Blaricum. (Studenten)kortingen zijn onder bepaalde voorwaarden mogelijk.

© Alle rechten voorbehouden.

Overname van artikelen alleen na schriftelijke toestemming. Bij plaatsing na toestemming van de redactie dient Haptonomisch Contact te allen tijde als bron vermeld te worden.

Webdesign en onderhoud

webmaster@haptonomischcontact.nl

Presentieeler en Presentiecongres

Op 26 september a.s. wordt in De Eenhoorn te Amersfoort een Presentiecongres gehouden (zie www.presentie.nl), doorklikken naar Presentiecongres of bellen naar tel. 06-53964388). Een deel van dit nummer van *Haptonomisch Contact* is gewijd aan de presentieeler, zoals die voorkomt in pastoraat en gezondheidszorg. Grondlegger ervan is Prof.dr.Andries Baart, bijzonder hoogleraar aan de Katholieke Theologische Universiteit Utrecht en schrijver van *Een theorie van de presentie*, uitg.Lemma, 3^e druk 2004 (zie HC 2005-1).

Wij vinden het belangrijk om dit congres onder uw aandacht te brengen, omdat de presentieeler in Nederland een indrukwekkende ontwikkeling doormaakt en het kernbegrip *presentie* verwantschap vertoont met hetzelfde begrip in de haptonomie.

Ter illustratie van deze verwantschap hebben wij, met welwillende toestemming, enkele artikelen overgenomen:

- *Als een vriend...* door Prof.dr.Henk Manschot, hoogleraar ethiek aan de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht,
- *Dienstverlening of zorgverlening?* door Leo Hagens en Lennard Voegt,
- Ook publiceren wij een boekbespreking van *Menslievende zorg – een ethische kijk op professionaliteit* door Annelies van Heijst, universitair docent ethiek aan de Theologische Faculteit Tilburg, dat deels steunt op de presentieeler van Andries Baart.

Voorts vindt u in dit nummer het Programma voor het Symposium Haptonomie Nederland 2006 op vrijdag 20 oktober in de Jaarbeurs te Utrecht. Voor inschrijving zie www.haptonomischcontact.nl bij 'activiteiten'. Docenten van de Academie voor Haptonomie te Doorn waren actief in het schrijven van *Waarom haptotherapie bij kinderen?* Met enige nadruk verzoeken wij mensen van andere haptonomie-opleidingen en de VVH in dit blad te publiceren om een zo breed mogelijk beeld van de haptonomie te kunnen presenteren.

Tenslotte attenderen wij u op de bespreking door Els Plooi van de Gids Beroepsethiek door Mia Leijssen.

Programma Symposium Haptonomie Nederland 2006

Vrijdag, 20 oktober 2006

Vrijdag, 20 oktober 2006 in de Julianazaal van de Jaarbeurs te Utrecht (8.30 – 17.00 uur).

- 08.30 uur Zaal open, ontvangst met koffie/thee, intekenen en ontvangst badges.
- 09.25 uur Opening door Renske Harte- Sluman, dagvoorzitter
- 09.30 uur Frans VELDMAN: "*Vitale Intentionaliteit en Zelfactuering*".
- 10.15 uur Dr. Catherine DOLTO, pediatre, haptopedagogue et haptopsychotherapeute:
"*Accompagnement haptonomique de la parentalité de la conception à la marche acquise*"
(De haptonomische begeleiding van het ouderschap vanaf de conceptie tot aan het bereiken van het zelfstandig onafhankelijk lopen).
- 11.00 uur Koffiepauze
- 11.30 uur Dr. Dominique DÉCANT-PAOLI, (pédo)psychiater, haptopsychagogue et haptopsychotherapeute: "*L'approche haptonomique dans la prevention et le traitement des troubles de l'être de l'enfant et de l'adulte: Découverte d'une nouvelle clinique*".
(De haptonomische benadering binnen de preventie en de behandeling van stoornissen (aandoeningen) in de Zijnswijzen van kinderen en volwassenen. Ontdekking van een nieuw begrip van de pathologie).
- 12.15 uur Dr. Jean-Claude SECHERESSE, psychiatre, haptopsychotherapeut. "*Haptonomie: Soins, Soignanst et Soignés*".
(Haptonomie : Zorg, verzorgers, verzorgden vanuit medisch oogpunt).
- 13.00 uur Lunchpauze
- 14.30 uur Dr. Medhi DJALALI: Haptogynaecoloog en obstetricus:
"*Haptonomische Geburten*". (Haptonomische geboorten).
- 15.15 uur AnneMarie van POLEN, Directrice opleidingen C.I.R.D.H. en assistente van Frans VELDMAN: "*Authenticiteit en betrouwbaarheid*" (Authenticité et fiabilité).
- 16.00 uur Afronding, gelegenheid om de sprekers te bedanken en onder het genot van een drankje ervaringen uit te wisselen en contacten te leggen.
- 17.00 uur SLUITING

Van de presentaties die in de Franse en/of Duitse taal worden gehouden, wordt de volledige tekst simultaan vertaald in het Nederlands.

zie www.haptonomischcontact.nl bij 'Activiteiten'.

Als een vriend...

Henk Manschot

Prof. dr. Henk Manschot is hoogleraar ethiek aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht.

E-mail: h.manschot@uvh.nl

Enkele filosofische kanttekeningen bij de mensvisie van de presentietheorie en de betekenis daarvan voor de 'mensgerichte beroepen'

Ik heb lang geaarzeld over de vraag welk thema uit Baarts lijvige boek Een theorie van de presentie (2001) ik aan de orde zou stellen. Het armoedethema intrigeert me en ik bewonder Baarts vasthoudende aandacht voor de werkers die zich inzetten voor wat hij 'de onderkant van de samenleving' noemt. Presentie komt het best tot haar recht als antwoord op moderne armoede, schrijft hij. Maar als ik vervolgens lees hoe hij die moderne armoede omschrijft, dan blijkt niet materieel gebrek of achterstelling de harde kern daarvan te zijn maar de ervaring zich niet als mens gerespecteerd en erkend te voelen en behandeld te worden als iemand zonder waarde en waardigheid. De arme is – in de termen van Baart – de in zijn mens-zijn miskende mens.

Deze verbrede visie op armoede is bij Baart de opmaat voor een visie op het mens-zijn zelf en op menselijke omgang als zodanig. Naarmate het denken vordert, spreekt hij niet alleen over de onderkant van de samenleving en over de werkers die daar uit hoofde van hun beroep werken – de maatschappelijke opvang, het buurtopbouwwerk, de kerk-en-buurtwerkers – maar strekt hij zijn terrein uit tot alle 'mensgerichte beroepen', waarbij te denken valt aan artsen en therapeuten, verplegenden en verzorgenden, enzovoort. Op grond van zijn mensvisie lijkt hij te verdedigen dat alle mensgerichte beroepen het present-zijn in hun professionaliteit behoren op te nemen. De brede definitie van armoede brengt me zo tot de conclusie dat ik moet beginnen bij de mensvisie van de presentiebenadering.

Vandaar mijn opzet.

In het eerste deel wil ik bij deze visie stilstaan en een aantal karakteristieken daarvan naar voren halen. Wat houdt mens-woorden in? Wat is wezenlijk van waarde in een mensenleven? Wat hebben verwante filosofen daarover te melden? Verrijkt met dit inzicht betreed ik vervolgens het terrein van 'de mensgerichte beroepen'. Daar stel ik de volgende vragen aan de orde: als de geschetste visie op de mens de juiste is, hoe kan deze dan geïntegreerd worden in een professionele praktijk? Wat houdt presentzijn als professionele kwaliteit in? Die vragen zijn actueel omdat Andries Baart – en hij niet alleen – een nogal negatief beeld schetst van die beroepen in de huidige samenleving: zij houden, zegt hij, een regime in stand waarin resultaatgerichte interventie, zorg bureaucratie, economisch rendement en andere moderne duivels de dienst uitmaken. Met als gevolg dat de mens als persoon er doorgaans bekaaid van afkomt, ja zelfs niet meer wordt gezien. Hij verdedigt terecht dat de mens als persoon uitgangspunt behoort te zijn van professioneel werken met mensen.

Ik eindig ten slotte met enkele vragen over dat wonderlijke, nieuwe, indrukwekkende beroep dat 'presentiepastor' heet. Baart legt daar het vertrekpunt van zijn reflecties, bij mij is de presentiepastor het

eindpunt. Daar kom ik ook met mijn eindvraag die voor mij de moeilijkste maar ook de meest spannende vraag is.

De visie op de mens vanuit het perspectief van de presentie

Laat ik, net als Baart, beginnen met een voorbeeld uit de praktijk. Ik ontleen het aan het boek van Henri Nouwen, *Adam, een vriendschap*.¹ In dat boek doet Nouwen verslag van zijn keuze om het leven te gaan delen met mensen met een verstandelijke handicap. De priester Nouwen was jarenlang werkzaam als hoogleraar spiritualiteit aan de universiteit van Harvard. Hij was een meer dan succesvol docent en ook een goed schrijver. Toch besluit hij om zijn functie op te geven en te gaan leven in de Ark-gemeenschap van geestelijk en lichamelijk gehandicapten. Daar krijgt hij de taak om te zorgen voor Adam Arnett, een man die niet kan praten, die voortdurend epileptische aanvallen heeft en zonder hulp niet kan bewegen. In het boek *Adam, een vriendschap* vertelt Nouwen in de taal van het evangelie over Adam, over zijn ‘verborgen’ leven in de woestijn van de zorginstellingen, waar hij eerder verbleef en diep ongelukkig was, en over zijn ‘openbare’ leven vanaf het moment dat zijn familie hem toevertrouwde aan de zorgen van de Ark-gemeenschap *Daybreak*. Wie Nouwens verslag over hun dagelijkse omgang leest, hoe hij Adam helpt bij het opstaan, wassen, aankleden, eten geven en de vele andere momenten samen, die kan niet anders dan onder de indruk komen. Hun present- zijn aan en voor elkaar komt hier in al zijn schakeringen tot leven. Net als in het leven van pastor Anne en Bas in Baarts boek *Een theorie van de presentie (TP)* wordt gaandeweg duidelijk wat zo’n relatie aan diepte van mee-leven en mee-delen inhoudt. Opmerkelijk vind ik wel dat hier niet duidelijk is wie er present is aan wie.

Sterker nog, de posities lijken zich gaandeweg om te keren. Het is dankzij Adam dat Nouwen zijn haastige levensritme verandert. Hij leert te luisteren naar de taal van het lichaam en van het hart. En als hij zelf in een diepe emotionele crisis belandt, speelt Adam een beslissende rol in zijn genezingsproces. Het is een bijzonder verhaal, dat verhaal van Henri Nouwen en Adam Arnett. Het is duidelijk dat beiden zeer present zijn aan elkaar. Zij ontdekken wat dat betekent: *er zijn voor*. Ik raad ieder aan het boek zelf te lezen want mijn samenvatting doet geen recht aan de rijkdom ervan. Ik heb er echter genoeg aan om drie kenmerken van de mensvisie te schetsen die volgens mij van eminent belang zijn.

Levensloop en levensverhaal

De zwaargehandicapte Adam wordt tegemoetgetreden als een mens, een mens die een geschiedenis heeft vol tragiek en frustraties maar ook een mens met talrijke ervaringen van liefde en toegewijde zorg die hij van velen en met name van zijn ouders heeft gekregen. Belangrijk is verder dat hij tegemoetgetreden wordt als een persoon, een concreet mens dat verlangt om te leven, om de eigen levensmogelijkheden en levenservaringen tot uitdrukking te brengen en te delen met anderen.

Juist door de vele beperkingen en de frustraties die Adam heeft moeten ervaren, is hij méér dan gewoon gevoelig voor menselijke omgang, voor wat bijdraagt tot een goed leven. Een filosofische doordenking van een dergelijk mensbeeld vind ik bij Paul Ricoeur en Martha Nussbaum, auteurs die ook Baart inspireerden. De Franse filosoof Ricoeur laat zien dat menselijke omgang veronderstelt dat de mens altijd als een ‘ik’ wordt aangesproken, als een subject, hoe zwak dat ‘ik’ ook moge zijn, en dat ‘de mens als ik aanspreken’ alleen dan gebeurt wanneer we tegelijkertijd zien dat elk ‘ik’ ligt ingebed in een levensgeschiedenis en een

levensloop waarin soms de zin van het eigen bestaan niet meer wordt ervaren, maar het verlangen naar wat men voor zichzelf als een goed en gelukkig leven ziet, blijft branden. Gesitueerd zijn in zijn biografie met het verlangen deze zich telkens weer eigen te maken, in zijn lukken en in zijn falen, daar zin aan beleven en dat delen met anderen, dat is – kort samengevat – het mensbeeld dat hier wordt geschetst. Als dit de essentie is van mens-woorden, van mens-zijn, dan volgt daaruit dat het ergst wat een mens kan overkomen, ligt in het genegeerd worden als een ‘ik’. Niet de handicap zelf is het ergst, maar het niet gezien en uitgenodigd worden om er als persoon te zijn in zijn verlangen naar een goed en gelukkig leven. Deze miskennis en uitsluiting vormen het zwaarste lijden dat een mens kan overkomen. Het wordt ervaren als geweld, geweld dat van buiten verhindert dat ik er als mens kan zijn. Ik gebruik de woorden geweld en lijden, maar zou die situatie ook kunnen benoemen in termen van armoede zoals Baart zou doen. De echte, moderne armoede, zo stelde hij (*TP* p. 318vv), ligt niet in het gebrek, niet in materieel of fysieke gemis, maar in het niet herkend en erkend worden in het verlangen om als mens – dat wil zeggen: in zijn biografie die altijd een persoonlijk samenspel is van gelukte en mislukte levenssituaties en daardoor gevormde verwachtingen en verlangens – gehoord en bemind te worden. Lijden, geweld, armoede: het zijn drie taalspelen om hetzelfde te benoemen en te verbeelden. Baart kiest voor het taalspel van de sociale overbodigheid dat draait om vernedering, verlating en de eenzaamheid van lijden en legt verbindingen met de bredere problematiek van het arm zijn in de moderne tijd. Ricoeur kiest voor de taal van het geweld dat mensen elkaar kunnen aandoen en voor die van het lijden dat veroorzaakt wordt door inperkingen van het er kunnen zijn.² Nussbaum kiest het taalspel van de mens opgevat als potentie om een goed en gelukkig leven te leiden en benoemt de blokkades die mensen daarbij opwerpen.³ Wat ze alledrie gemeen hebben is een visie op de mens als verlangen om erkend te worden in zijn of haar streven naar ‘leven’ in de concrete situatie van de eigen levensloop en toekomstverwachting.

De relatie met de ander en het belang van de wederkerigheid in relaties

Het tot ontplooiing brengen van dit verlangen is – in welke fase van de levensloop men zich ook bevindt – nooit een individuele aangelegenheid. Geen mens kan dat alleen. Anderen zijn daarbij onmisbaar, met hun aandacht, meelevens, meelijden en zorgen, en met hun vriendschap. Dit inzicht is maar al te bekend. Toch moet in de moderne samenleving telkens weer gezegd worden dat niet alleen mensen met een handicap of mensen ‘aan de onderkant van de samenleving’ anderen nodig hebben, maar dat ieder mens anderen nodig heeft. Kijken we nog eens naar Henri Nouwen en Adam. Van belang is natuurlijk dat Adam de materiële zorg en hulp geboden wordt die hij nodig heeft, maar de kern is hoe die gegeven worden en hoe de ontvanger daarin betrokken is. Het mooie aan het verhaal is dat beiden – Adam en Henri – ertoe doen. Dat is precies de remedie tegen paternalisme en betutteling of tegen misplaatste autonomiebeelden die in dergelijke situaties van afhankelijkheid zo gemakkelijk opgeld doen. Adam voelt zich door zorg omgeven maar Henri leert van Adam het nabij kunnen zijn, leert hoe de ander in zijn leven toe te laten, hoe zich te laten raken, te laten aanraken, geduldig te zijn, blij om de ander te zien. Door de verwerking van zijn levenssituatie blijkt Adam veel inzicht, warmte en wijsheid verworven te hebben. Het is dit nabij zijn dat bij de verzorger Henri Nouwen lagen aanboort van mens-zijn waartoe hij in zijn eentje geen toegang meer had. Het maakt emoties los waar hij alleen niet bij kon komen. Ik zei eerder dat Adam in het boek symbool is voor de miskende en daardoor gehandicapte mens. Maar ook Nouwen staat symbool. Hij staat

symbool voor de succesvolle, moderne, hardwerkende, geïndividualiseerde man die pas in ervaringen van vriendschap en zorg toegang krijgt tot lagen in zichzelf en tot gevoelens van geluk en erkenning die hij, opgesloten in zijn succesvolle ik, niet vanuit zichzelf kan ontsluiten. Volgens Ricoeur is deze wederkerigheid essentieel voor presentie. Als er slechts éénrichtingsverkeer is, gaat er iets fundamenteels mis. Bij presentie is het dus van belang om steeds het aandeel van beiden te belichten. De term ‘present zijn’ is als term daarom een beetje misleidend. Present-zijn suggereert door het woord zelf die relatie niet, in tegenstelling tot vriendschap bijvoorbeeld of zorg. De verrijkende ervaring van het delen kennen we, hoop ik, allemaal. Ze hoort bij een gelukt en gelukkig leven. Adam en Henri laten uitvergroot zien wat zich – minder heroïsch en minder radicaal wellicht – in het leven van mensen voordoet, zeker als men met lijden en handicap geconfronteerd wordt in de dagelijkse levenssfeer van naasten en vrienden. ‘Ik had dit niet willen missen’, zeggen mensen vaak die voor een zieke partner of familielid hebben gezorgd. En dan doelen zij op eenzelfde soort ervaring als ik net benoemde. Belangrijk in dergelijke situaties is dat ook het eigen niet-kunnen besproken kan worden, het wel en niet er kunnen zijn. Niet de taal van plichten en rechten heeft hier de overhand, maar het elkaar aanspreken en het bespreekbaar maken van het ongezegde.

De relatie tussen presentie en zinbeleving

Waarom deed Nouwen wat hij deed? Wat bewoog hem? Wat kan iemand bewegen om er zó te willen zijn, niet voor de eigen naasten en vrienden, maar voor ‘vreemden’? Het antwoord zoek ik, getrouw aan het geschetste mensbeeld, in de biografie van Nouwen, in zijn levensloop. Uit zijn verhaal destilleer ik twee drijfveren die belangrijk bleken. Nouwen laat blijken dat hij ondanks zijn succes als docent en priester een diepe eenzaamheid met zich meedroeg die doortrokken was van pijnlijke ervaringen van miskend en afgewezen zijn en van gefaald hebben.

Welnu, het lijfelijke zorgen voor Adam, het aanraken, voelen, omarmen, nabij zijn brengt hem weer in verbinding met een verlangen naar geluk en verbondenheid waarin hij verlamd was geraakt en verminkt. Nouwen praat in allusieve termen over zijn diepe crisis, maar hij laat er geen twijfel over bestaan dat het spontane en onmiddellijke nabijzijn van Adam en de andere huisgenoten hem heeft verlost uit zijn diepste eenzaamheid. De andere dimensie van zijn zoeken naar zin ligt op het vlak van de spiritualiteit. Het er-zijn voor de ander op deze alledaagse, gewone, geleefde manier, bracht Nouwen dicht bij God, zegt hij, ontsloot een weg naar leven met God *in* het leven met mensen. Nouwen was niet de eerste bij wie ik deze presentiespiritualiteit aantrof als bron van zin, niet enkel van gedrag maar ook van een levenswijze en levensvervulling als geheel. In de jaren zestig, toen ik zelf op zoek was naar een dergelijke spiritualiteit, heb ik kennisgemaakt met de priesterarbeiders in Frankrijk, de *Prêtres Ouvriers* en met de *Kleine Zusters en Broeders* van Charles de Foucauld. De laatsten zocht ik op in de sloppenwijken van Algiers en later in de slums van Bangalore. Daar woonden ze en deelden ze hun leven met de mensen om hen heen. Anders dan de religieuze orden die het geven van onderwijs en zorg, en het doen van caritas als hun taak zagen – interventies op religieuze basis zou je kunnen zeggen – kozen de *Kleine Zusters en Broeders* voor een levenswijze van een simpel er-zijn, het letterlijk en tot in alles delen van het leven van de mensen aan de onderkant van de samenleving, in de sloppenwijken en de slums. Door er zo te zijn, wilden zij de medemensen laten ervaren dat dezen er zelf ook mochten zijn zoals ze waren, dat zij van waarde

waren. Het waren stuk voor stuk heel indrukwekkende broeders en zusters en toch ook weer heel gewone mensen met feilen en onhebbelijkheden, maar ook met vlijmscherpe humor en relativiseringsvermogen en bovenal met veel begrip voor mensen in hun lijden, hun verlangen naar geluk, hun zoeken en falen. Over professionaliteit heb ik hen nooit horen spreken. Over pastoraat trouwens evenmin.

Ik laat in het midden of een dergelijke levenswijze uit andere dan religieuze motieven kan voortkomen. Ik denk het eigenlijk wel. Maar dan dient de overtuiging dat het present-zijn in zichzelf een leven verrijkende waarde tot stand brengt, wellicht nog explicieter in de beleving aanwezig te zijn. Samengevat: de presentie als levenswijze laat heel goed zien, ja vergroot als het ware uit, dat het bij presentie om de ervaring van zin gaat, om de vraag wat leven als mens tot een zinvol leven maakt. Presentie raakt aan de vraag naar de zin van leven, de zin van het zó zijn van het leven. En, als je goed kijkt, zie je dat dat bij de twee andere kenmerken die ik noemde – de wederkerigheid en het perspectief van de in zijn levensloop gesitueerde mens die verlangen is – ook het geval is. Beide zijn nodig om te begrijpen waarom leven als mens meer moet zijn dan fysiek overleven, om Marx te citeren. Men zou de vraag kunnen stellen of deze drie kenmerken ook aan de orde zijn of zouden moeten zijn in de professionele presentie. Die vraag komt in het volgende deel aan de orde.

De invalshoek van de professionaliteit: presentie als professionele kwaliteit van mensgerichte beroepen

Om de relatie tussen de geschetste mensvisie en de mensgerichte beroepen goed in het vizier te krijgen, ga ik in tegenstelling tot Andries Baart niet uit van de pastorale presentiepraktijk die het er zijn voor ‘vreemden’ tot de inhoud, taak en doelstelling zelf van het beroep lijkt te maken. *Ik* ga rechtstreeks naar de mensgerichte beroepen zelf waaronder naast de welzijnswerkers ook artsen en therapeuten, verpleegkundigen en verzorgenden behoren en wat mij betreft ook mensen werkzaam in onderwijs en opvoeding. Zij werken immers allemaal met en voor mensen.

De verwevenheid van presentie en interventie

Ik kan mijn reflecties helaas niet baseren op praktijkervaringen van beroepswerkers die zich in hun werk laten leiden door de geschetste mensvisie. Niet omdat zij er niet zouden zijn. Ze zijn er zeker, waarschijnlijk zelfs talrijker dan men zou denken. De reden is dat ik de tijd niet heb gevonden om op zoek te gaan naar onderzoek over concrete voorbeelden van *good practices*.

Dit gemis heeft echter ook een voordeel. Ik kan nu namelijk gewoon een stelling verdedigen. Die luidt: interventie en presentie zijn niet twee aparte dimensies van het beroep noch twee onderscheiden activiteiten; het specifieke van het professionele perspectief is juist dat beide telkens in elkaar gedacht moeten worden en elkaar versterken. Baart bekritiseert terecht de situatie waarin de beroepsactiviteit gereduceerd is tot interventies waarbij de mens geobjectiveerd wordt en gereduceerd tot een probleem, een handicap. Maar voor de remedie daartegen acht ik het van belang uit te zoeken hoe niet naast maar in de specifieke activiteiten van het beroep – hulp verlenen – zorgen – genezen – onderwijzen – het present-zijn tot uitdrukking kan komen. Ik ben mij ervan bewust dat in het huidige professionele zorg- en onderwijsregime een dergelijk in elkaar geweven zijn van beide niet vaak beoogd wordt, laat staan gestimuleerd, maar toch ligt in de intrinsieke verwevenheid van beide voor mij de echte uitdaging van

presentie als kwaliteit van professioneel handelen. Een voorbeeld. Een paar jaar geleden waren we met een aantal Nederlandse ethici die werkzaam zijn in de gezondheidszorg op werkbezoek in de Verenigde Staten. Daar kwamen we in Wisconsin een hartchirurg tegen. Hij was in de veertig en had net een jaar van *burn-out* achter de rug. Eenmaal terug had hij zijn handelwijze ingrijpend veranderd, zei hij ons. Hij deed nog maar een beperkt aantal operaties per week, niet het maximaal haalbare. Met elke patiënt had hij niet alleen een technisch-informatief gesprek maar hij praatte ook uitgebreid over de vraag wat de operatie voor hen betekende, waar ze bang voor waren, wat ze hoopten en verwachtten.

Ik mocht een operatie meemaken. Het betrof het vervangen van een hartklep bij een tachtigjarige vrouw. De arts en het team begonnen de sessie in de operatiekamer met een paar minuten stilte om zich te kunnen concentreren op de mens die voor hen lag. Dat bracht bij allen een sfeer van rust, respect, aandacht en concentratie teweeg. Die sfeer bleef er tijdens de hele operatie. De sfeer werd nog versterkt door de muziek die met het oog daarop was gekozen en door de onderlinge gesprekken die het team vooraf en na afloop telkens onderling voerde. Dit simpele voorbeeld maakt duidelijk hoe interventie en presentie elkaar inkleuren en versterken. Het zijn bij de ander als persoon bepaalt de wijze waarop de interventie wordt verricht. Kunnen we eenzelfde gedachtegang volgen voor andere beroepen, verpleegkundigen bijvoorbeeld? Zo gesteld blijkt de vraag te algemeen. Immers, als we de specifieke beroepsactiviteit tot uitgangspunt willen nemen, welke verpleegkundige nemen we dan, de intensive careverpleegkundige of de psychiatrisch verpleegkundige, de thuiszorgverpleegkundige of de verzorger van chronisch zieken? Voor ieder van hen is het belangrijk dat zij de patiënt als persoon serieus nemen, maar in de intensive care-zorg betekent dat waarschijnlijk iets anders dan in de psychiatrische zorg of de ouderenzorg. Het aandachtig betrokken zijn bij het leven van de ander in zijn biografische levensloop en toekomstverwachting lijkt intensiever te moeten zijn naarmate er minder te behandelen en te genezen valt en meer aanvaard en gedragen moet worden. Situaties die we aantreffen in de zorg voor gehandicapte mensen, voor ouderen in hun laatste levensfase en in de palliatieve zorg stellen telkens specifieke eisen aan het nabij kunnen zijn, aan kunnen meeleven en meelijden. Zowel vanuit de ethiek van de zorg als vanuit de verpleegkunde gaan er steeds meer stemmen op die het belang van een professioneel betrokken zijn bij de ander als mens in zijn levensgeschiedenis en biografie onderstrepen en die uitwerken wat dit vraagt aan kwaliteiten van empathie en sympathie van de verpleegkundigen en verzorgenden. Baart lijkt in andere termen iets soortgelijks te zeggen. ‘Hoe kun je in je gedrag en houding dicht bij de ander blijven?’, is zijn vraag. Hoe kun je meeleven met de belevingswereld waar de ander zich bevindt? Die houding blijkt vooral nodig in situaties van ongeneeslijke ziekte, van onbehandelbare aandoeningen of onveranderbare beperkingen en blokkades van eigen levensmogelijkheden. De meest schrijnende voorbeelden van mislukte zorg doen zich voor waar met behandelen wordt doorgedaan, terwijl er niets meer te behandelen valt of waar het zorgen wordt beperkt tot materiële taken terwijl de echte vragen liggen op het interpersoonlijke vlak. In verschillende studies wordt beschreven en geanalyseerd wat dit mistasten voor schadelijke gevolgen heeft, zowel voor de verzorgenden als voor de verzorgden⁴. Het beeld van de woestijn waar Adam doorheenging in de zorginstellingen, die hem slechts als een te voeden en te wassen object behandelden, geeft dit treffend weer.

Samengevat: de intrinsieke verwevenheid van presentie en interventie duiden de opgave aan waarvoor een professionele presentietheorie staat. De stelling van de intrinsieke verwevenheid houdt in dat er geen algemene, uniforme theorie van de presentie kan bestaan. De presentie neemt immers, afhankelijk van de

aard van de interventie, telkens specifieke vormen aan. Wel kan worden gesteld dat presentie en interventie in theoretisch opzicht niet tegenover elkaar geplaatst moeten worden, laat staan tegen elkaar uitgespeeld. De kunst is om voor elk beroep specifiek uit te werken hoe presentzijn de wijze van interveniëren vormgeeft en inkleurt; omgekeerd hoe de aard van de interventie van invloed is op de aard, intensiteit en duur van de presentie.

Hoe belangrijk is wederkerigheid in de professionele optiek?

Wie met mensen werkt, wordt op de een of andere manier toegelaten in hun leven. Afhankelijk van het beroep kan dat heel ver gaan en heel indringend zijn. Men treedt binnen in het leven van de anderen, in hun intimiteit, hun problemen, hun tragiek, hun onvermogen. Precies in dit toegelaten worden, in het deelgenoot gemaakt worden van emotievolle en intieme levensmomenten, ligt de kiem voor wederkerigheid. Het lijden dat de ander treft, confronteert de werkers met de vraag hoe zij zelf in het leven staan, of zij de pijn kunnen navoelen die de ander voelt en de vreugde kunnen delen die de ander laat zien. De gave van de wederkerigheid is dat elke nieuwe mens en elke nieuwe situatie de kans bieden tot het vergroten van het eigen vermogen tot empathie en sympathie, tot wat Nussbaum in navolging van de klassieken noemt ‘het verruimen van het eigen zelf’.⁵ Zorg – en hetzelfde geldt voor onderwijs – biedt, als het goed is, de werker de kans om een rijker mens te worden. Een goed docent, een goede verzorger, verpleegkundige of arts is niet alleen iemand die technisch zijn vak verstaat en praktisch vele situaties aankan, maar vooral ook iemand die door zijn vak tot een meelevend en meevoelend mens geworden is. Toch zijn er ook situaties waar van deze wederkerigheid geen sprake meer kan zijn, situaties waarin de verzorgers niets aan beleving terugkrijgen. De dagelijkse zorg voor zwaar demente mensen kan zo’n situatie zijn, zeggen mij ingewijden. En in het algemeen situaties waar mensen geen persoonlijke reactie meer geven aan wie met hen werken. Dan wordt zorgen zwaar omdat het leven zelf hier aan de grenzen van zijn zinvolheid raakt. In zulke situaties is het van levensbelang dat verzorgers van anderen waardering en erkenning krijgen in hun werk, dat zij ruimte en tijd krijgen om met anderen ervaringen uit te wisselen en eventueel begeleid te worden in hun vragen, emoties en frustraties. Waar dit niet gebeurt, dreigt voor hen het gevaar van onverschilligheid, verharding en zelfs cynisme. Er is, zo leert Adam, veel wijsheid, liefde en geduld nodig, en ook acceptatie van eigen grenzen om in zulke situaties als mens overeind te blijven.

De dimensie van zinbeleving in relatie tot de beroepsuitoefening.

Beroep en roeping ineen?

De verrijking en verruiming van het zelf die in de wederkerigheid kunnen worden ervaren en ‘geleerd’, bieden mijns inziens ook de verklaring voor het feit dat sommige beroepsbeoefenaars uit zichzelf ‘de armen’, de sociaal gemarginaliseerden in de zin van Baart, opzoeken en als beroepsbeoefenaar voor hen willen werken. Ik denk aan *Artsen zonder grenzen*, aan verpleegkundigen die er zijn voor die anderen die in materieel of sociaal opzicht niet veel te bieden hebben, aan onderwijzers en docenten die zich inzetten voor successen van leerlingen die met een achterstand beginnen. Allemaal keuzen die je uit hoofde van je beroep niet hoeft te maken, maar die meelevende professionals soms willen maken omdat het goed is om als mens te doen. Wie ooit zo’n onderwijzer, verzorger of leraar heeft gehad, vergeet dat niet gauw. Hier raken beroep en roeping aan elkaar en zijn er vele raakvlakken met de mensen die het er-zijn-voor-

anderen als levenswijze en levensvulling kozen. Misschien is roeping niet de het goede woord om deze dimensie van de moderne professionaliteit te verwoorden. Ik heb alleen zo gauw geen betere term. Wat ik ermee wil aangeven, is dat het professionaliteitsvocabulary om verbreding vraagt, om woorden die uitdrukking kunnen geven aan andere motieven dan die welke nu doorgaans met professionaliteit worden geassocieerd.

Laat ik dit tweede deel afsluiten. Ik heb geprobeerd te laten zien welk soort van vragen het mensbeeld vanuit het professionele perspectief zou kunnen oproepen.

De presentiepastor: beroep en/of roeping?

Waar staan de presentiepastores in dit veld? In mijn ogen hebben zij meer gemeen met de werkwijze en instelling die bij een levenswijze van presentie past dan bij beroepsmatig werken, met dit verschil dat zij hun *er-zijn-voor* beoefenen in een beperkte tijd en er ook hun bron van inkomen aan ontlenen. Die kenmerken brengen specifieke eisen en grenzen met zich mee die ze delen met professionele werkers. Maar verder is hun reden van bestaan geen andere dan er als mens te willen zijn voor ‘vreemden’ die aan de onderkant van de samenleving proberen mens te worden of te blijven. Op grond van deze *professio* willen ze niets anders doen dan er zijn en de ander laten zijn, en beoefenen zij de kunst van het ‘laten zijn’. Daarin bestaat op de eerste plaats hun professionele handelen. Een dergelijke presentie vergt een groot vermogen om de ander te waarderen om wie hij of zij is en om hem of haar waardevol te vinden louter en alleen om zijn of haar *er-zijn*. In het zo met anderen zijn moeten ook de waardevolle ervaringen van de wederkerigheid gevonden kunnen worden.

Soms, vaak zelfs, brengt dat leven echter teleurstellingen met zich mee, horen we, teleurstellingen die des te dieper insnijden naarmate men toch iets van waardering verwacht had van de ander. ‘Wat heeft het voor zin wat ik doe?’, vraagt Ellen Kok zich regelmatig af in haar *Dagboek van een kerk-en-buurtwerkster*.⁶ Het is een heel openhartig en eerlijk dagboek waarin de twijfel overheerst. Ellen voelt zich regelmatig gebruikt, misbruikt door de mensen met wie ze werkt en die ze opvangt in de Huiskamer. Van de mooie gedachten over wederkerigheid die ik eerder schetste, ervaart ze maar weinig. Maar ze houdt vol dat het goed is om de ander te laten zijn zoals hij of zij is en mee te leven met daklozen en verslaafden, ook als ze keer op keer in dezelfde hopeloze valkuilen trappen die bij hun leven horen. Door alles heen klinkt echter de vraag: wat heeft het voor zin wat ik doe? Een echte vraag. Aan het *Dagboek* van Ellen Kok zijn *Reflecties* toegevoegd van een aantal presentiedeskundigen. Zij bogen zich over de spanningen die de presentiebenadering bij haar oproepen en brachten – zo staat er – ‘... de professionele reflectie op gang’. Maar in die reflectie verschuift volgens mij de vraagstelling. Niet Ellens vraag: ‘Wat heeft het voor zin?’ is aan de orde maar vragen als: ‘Hoe houd je zulk werk vol?’, ‘Welke professionele instelling is daarvoor nodig?’, ‘Hoe kan Ellen leren om grenzen te stellen om de scheiding te bewaken tussen werk en thuis, tussen publiek en privé?’, ‘Hoe een aanspreekpunt creëren waar ze met haar gevoelens van zinloosheid en twijfel naartoe kan?’, ‘Kan goede begeleiding hier een rol spelen?’, enzovoort. Allemaal zinnige kwesties die bij dit beroep te stellen zijn. Ze zullen alleen nooit antwoord kunnen geven op die ene vraag die Ellen stelde: ‘Wat heeft het voor zin wat ik doe, wat is de zin van dit werk?’ Is dat een vraag naar professionaliteit of raken we hier aan iets anders? Tot zover was ik gekomen met mijn verhaal. Ik e-mailde het die avond laat nog naar Marjolijn Gelauff, die aan de genoemde *Reflecties* had meegewerkt.

Een uur later kreeg ik een antwoord dat ik u niet wil onthouden, want mij heeft het zeer geholpen.

Ze e-mailde: *Ik lees nu de vraag van Ellen 'Wat heeft het voor zin wat ik doe?' als een vraag die opkomt wanneer je als beroepswerker te weinig resultaat ziet en denkt dat anderen – je werkgever bijvoorbeeld – dat ook zo zien.*

Onze professionele reflecties sloten daarbij aan. Maar wordt de vraag naar de zin van het zijn, die zij en jij stellen, niet weggedrukt door de vraag naar resultaat? Dat is het probleem van presentie als professionaliteit. Baart heeft het almaar over professie en professionaliteit, terwijl hij zegt dat het hem om het Zijn gaat, om de zin van het zijn. Nou ja, dit is wat al lezend in mij opkwam. Slaap lekker, Marjolijn.

NOTEN

- 1 *Het boek is oorspronkelijk in het Engels geschreven met als titel Adam. Vertaald door Maria ter Steeg werd het in 1998 uitgegeven door Lannoo.*
- 2 *Zie o.a. Paul Ricoeur, 1990, Soi-même comme un autre, Parijs. Met name Méditations 7 en 8.*
- 3 *Zie o.a. Martha Nussbaum, 2001, Fragility of Goodness Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy, Cambridge University Press (updated edition) en Women and Human Development: the Capabilities Approach, 2000, Cambridge. Vgl. ook Andries Baart, Het arrangement van de tragiek, 1993, Utrecht, waarin hij nauw aansluit bij Nussbaums opvatting van het tragische.*
- 4 *Zie daarvoor o.a. Anne-Mei The, 1999, Palliatieve behandeling en communicatie, Groningen/Houten.*
- 5 *Deze notie werkt ze uit in haar boek Upheavels of Thought: the Intelligence of Emotions, 2001, Cambridge.*
- 6 *2002, Utrecht: Lemma.*

SUMMARY *The author reflects philosophically on Baart's A Theory of Presence, focussing on three central questions.*

To start with and in close interaction with Henri Nouwen's book, titled Adam, he investigates upon the philosophical anthropology of the presence approach. Three characteristics are found: the human longing for recognition, the importance of reciprocity in relationships, and the quest for meaning. Next, the presence approach as standard of quality in social professionalism is analysed and the same core concepts are applied: being compassionately close to the other, attention to the person behind the professional helper and professionalism tied up with vocation. At last, the professional attitude, indispensable to persevere in desperate situations, is explored; it depends more on experienced meaning than on sound techniques.

Dienstverlening of zorgverlening?

Leo Hagens, Lennard Voogt

Dit artikel is met welwillende toestemming overgenomen uit het Tijdschrift voor Manuele Therapie, 3e jr., 2006-1.

Inleiding

De sector 'zorg en welzijn' waar de fysiotherapie toe behoort, ontwikkelt zich de laatste jaren in de richting van het marktmodel. Patiënten worden cliënten en aanbodgerichte zorg wordt vraaggerichte zorg. Van fysiotherapeuten wordt verwacht dat zij marktgericht (gaan) denken. Wellicht wordt op korte termijn de inspanningsverplichting op grond waarvan fysiotherapeuten voor hun inspanningen worden betaald vervangen door een prestatiebeloning. Dit artikel gaat in op een aantal bedenkingen dat wij hebben ten aanzien van het marktgerichte denken.

Marktgericht

De beroepsgroep is bezig met het beschrijven van hun 'waren', productbeschrijvingen, zodat de prijs van de verschillende producten kan worden bepaald. Prestatie-indicatoren worden ontwikkeld, procesindicatoren en outcome-indicatoren. Grondgedachte hierbij is dat fysiotherapeuten producten of prestaties leveren die meetbaar zijn. Hun 'handelen' is meetbaar, evenals de 'waren' of de producten die zij aanbieden. Als kenmerk van hun handelen wordt gezien dat zij iets 'doen', iets 'maken'. Zorgverlenen wordt gelijkgesteld met iets doen, het verlenen van diensten, dienstverlenen. De kunde van de fysiotherapeut is, naast zijn rol bij de uitvoering, gelegen in het vaststellen welke dienst of product het beste past als antwoord op de vraag van de cliënt. Dat maakt hem tot goede professional. Richtlijnen als elementen van het 'ware' helpen hem daarbij. De marktgerichte ontwikkeling heeft zeker voordelen. De passieve patiënt wordt kritische cliënt of consument. Fysiotherapeuten staan stil bij de kwaliteit van hun aanbod en hebben aandacht voor doeltreffendheid (effectiviteit) en doelmatigheid (efficiëntie).

Bedenkingen

Toch zijn er bij fysiotherapeuten zorgen en bedenkingen over het marktgerichte denken en handelen. Kan iedere hulpbehoevende medemens wel een kritische consument zijn? Is een (tijdelijk) verlies van autonomie niet logischerwijze verbonden met een zekere mate van lijzaamheid, een zekere mate van 'patiënt-zijn'. Kunnen fysiotherapeuten aan de hand van hun professionele richtlijnen die het 'ware' vertegenwoordigen wel bepalen wat het 'goede' voor de individuele hulpvrager is?

Hoewel wij de voordelen van het marktgerichte denken zien en deze niet ontkennen of

veronachtzamen, hebben wij onze bedenkingen. Fysiotherapeuten, in contact met mensen met problemen met hun bewegen, zien zich voor vragen gesteld die geen of niet uitsluitend ‘makende’ antwoorden verdragen, vragen die iets anders vergen dan dat er marktgericht op wordt ingegaan. Menselijk bewegen is meer dan het verplaatsen van een lichaam of een lichaamsdeel, het geeft uitdrukking aan de wijze waarop mensen in de wereld zijn. Het brengt, in relatie tot de dingen waar het in het leven om gaat, persoonlijke waarden tot uitdrukking die worden toegekend aan het in-de-wereld-zijn. Bewegen is het verwerklijken van waarden en betekenissen in de eigen leefwereld. In menselijk bewegen weerspiegelt de persoonlijke betrokkenheid op de wereld. Zo weerspiegelt menselijk bewegen ondermeer of het leven voor de betrokkene waardevol en zinvol is of belastend en bedreigend. Het menselijke bewegen belichaamt ook ‘bestaansvragen’, existentiële onvrede of dilemma’s, en de last, de pijn en het lijden die het leven voor sommigen met zich meebrengt. Deze ‘bestaansknopen’, die geen ‘makend’ antwoord vergen, vragen om een fysiotherapeut die als professional niet alleen kundig is, maar ook een professional die zichzelf laat zien als iemand die er voor de ander wil zijn, een meelevende medemens. Iemand die laat zien dat hij ontroerd kan raken, en evenals de cliënt verward, verbaasd en boos kan zijn. Iemand die de cliënt zijn emoties gunt, hem daarin erkent en hem helpt deze onder ogen te zien en tot uitdrukking te brengen. Iemand die wil meedenken over wat in de gegeven situatie het ‘goede’ is. De begrippen ‘hermeneutiek’ (uitlegkunde) en ‘narrativiteit’ (verhalend leven) bieden wat ons betreft houvast in het zoeken naar een wijze waarop de gevoelens en gedachten van de cliënt op ethisch verantwoorde wijze hun waarde kunnen krijgen in het fysiotherapeutische hulpverleningsproces. (Wils 1999; Hagenaars & Bos 2006).

Presentie

In dit betoog baseren wij ons onder andere op ‘Een theorie van de presentie’ (hoofdstuk 7) van Andries Baart (2004) en op ‘Menslievende zorg’ van Annelies van Heijst (2005). Hoewel deze boeken niet specifiek voor fysiotherapeuten zijn geschreven, bieden ze hulp aan fysiotherapeuten die hun zorgen over ‘de markt’ tot uitdrukking willen brengen. Zorgverlening wordt door deze auteurs niet zozeer gezien als het vermarkten van *waren*, maar als het realiseren van *waarden*. Van Heijst schrijft over zorgverlening als het verwerklijken van waarden (pagina 80-85). Zij haalt Ginters aan die onderscheid maakt in ‘makende’ en ‘expressieve’ waardeverwerklijkende handelingen. Ginters noemt als voorbeeld van ‘makende’ waardeverwerklijkende handelingen de bezigheden van een arts. Hij doelt dan op wat de artsen doen als ze iemand inderdaad doelgericht kunnen helpen. De handelingen (verrichtingen) van een fysiotherapeut zijn daarmee te vergelijken. Deze vorm van fysiotherapeutisch handelen kan geplaatst worden in het marktgerichte denken; het ‘makende’ kan worden geëxpliciteerd.

Anders is dat bij het ‘expressieve’ waardeverwerklijkende handelen. Deze handelingen zijn volgens Ginters, aangehaald door van Heijst, waardevol op zichzelf, ofwel doel op zichzelf. Van Heijst: “Het is niet meer zinnig daarbij te vragen: waartoe dient het en welk nut heeft dat? Deze handelingen hebben geen extern doel, maar zij zijn een doel in zich. Hun waarde is geen kwestie van functionaliteit, maar bestaat in het uitdrukking geven.”

Dit sluit aan bij opvatting van Baart zoals neergelegd in 'Een theorie van de presentie' (2004a), de theorie van het er zijn, het er zijn voor de ander, het er met aandacht voor de ander zijn (2004b), simpel gezegd, being there.

Dit laatste roept bij ons het beeld op van het schilderij 'The Doctor' (1891) van Sir Luke Fildes (Tate Gallery, London/Art Resource, New York), waarin een man bij het licht van een olielamp in gedachten waakt naast een provisorisch ingericht bed met een slapend kind. Kennelijk kan de dokter niets meer 'doen' in de zin van 'maken' en rest hem de 'presentie', het er zijn. Hij brengt hiermee tot uitdrukking dat het slapende kind hem kostbaar is en dat hij zich met haar verbonden voelt.

Het tot expressie brengen van deze waarden is geen aangeleerd trucje, het gaat dieper. Er verandert voor de ander wel degelijk iets, niet zo zeer aan de feitelijke situatie, als wel in de wijze waarop hij er tegenaan kijkt en de situatie beleeft. Hij voelt zich kostbaar, omdat de ander er is zonder dat hij iets kan doen. Hoe slechter iemand's situatie is, des te wenselijker is deze vorm van zorg.

'Normatief-reflectieve professionaliteit'

Baart (2004) spreekt in dit verband van 'normatief-reflectieve professionaliteit'. Hij werkt het begrip 'normatief-reflectieve professionaliteit' uit voor buurt- en wijkpastoraat, pastores die bewoners van achterstandswijken nabij blijven. Gegroepeerd rond een zestiental kernbegrippen beantwoordt Baart (pagina 828 en 829) de vraag wat er bedoeld wordt met het begrip 'normatief-reflectieve professionaliteit' (zie figuur 1).

Figuur 1: 'normatief-reflectieve professionaliteit' (beknopt overgenomen van Baart, 2004)

- *Normatief-reflectieve professionaliteit is geen louter (sociaal) technische aangelegenheid*
- *het gaat om mensen die greep proberen te krijgen op de verloren of bedreigde kwaliteit van leven*
- *er zijn bestaansvragen in het geding*
- *het gaat om een begeleidingsrelatie waarbij de kwaliteit van de relatie er wezenlijk toe doet*
- *het gaat om aandacht voor het leven van de medemens. Het er zijn voor de ander heeft weinig te maken met behandelen*
- *het gaat om generieke vaardigheden waar wel degelijk kwaliteitseisen aan worden gesteld, maar niet in termen van concrete doelen*
- *de normatief-reflectieve benaderingswijze bereikt soms beter wat de sociaal-technische benaderingswijze nastreeft*
- *het gaat om een authentieke, open aandacht als waarde op zich uitgaande van respect voor de ander*
- *de bijdrage aan het welbevinden is aspecifiek, waarbij de persoonlijke waarden er wezenlijk toe doen*
- *geestelijk welbevinden is bij uitstek een subjectieve aangelegenheid die niet kan worden geclaimd door de professionele begeleider; laat staan kan worden geobjectiveerd met standaard normen*
- *de persoon van de begeleider doet ertoe, deze kan niet anoniem blijven. Dit is niet alleen moreel aanvechtbaar, maar doet afbreuk aan de kern van waar het omgaat*
- *de begeleidingsrelatie veronderstelt communicatieve vaardigheden en sensitiviteit voor bestaansvragen*
- *zinervaring is niet alleen verbonden met problemen, integendeel. De kunst is balans tussen positieve en negatieve ervaringen, dit is meer kunst dan kunde*
- *het gaat om reflectieve competenties, die een referentiekader veronderstellen met daarin een levensvisie*
- *het referentiekader heeft een open karakter; het laat zich voeden en verversen*
- *normatieve professionaliteit refereert aan een diffuse levensbeschouwelijkheid die vorm krijgt in concrete situaties.*

Hoewel hij nadrukkelijk stelt dat het er voor de ander zijn weinig met behandelen te maken heeft, kan het omgekeerde niet worden gezegd. Fysiotherapeutisch hulpverleners dient geworteld te zijn in het diepe besef dat het er voor de ander willen zijn het fundament van behandelen is. Juist voor mensen met bewegingsproblemen die 'bestaansknopen' of 'wezensvragen' belichamen, is goede hulpverlening een kundige fysiotherapeut die er ook voor hen kan en wil zijn. Aandacht is in dit verband een goede term, maar een beetje aandacht bestaat niet! De hier bedoelde aandacht is een expressie van waarachtige betrokkenheid, met alle emoties die dat met zich meebrengt, niet geveinsd of gespeeld, en geuit volgens relationele en daartoe geldende professionele en publieke normen.

ROËL uw partner in verzekeringen

Haptotherapeuten Verzekeringspakket

Financieel Adviesbureau ROËL biedt voor haptotherapeuten de mogelijkheid verzekeringen te treffen met aantrekkelijke voordelen in de vorm van:

- collectiviteitskorting -
- uitgebreide specifiek op beroep afgestemde dekking -
- persoonlijke advisering -

PRAKTIJKPAKKET

- Aansprakelijkheid beroep
- Rechtsbijstand beroep
- Extra kosten / bedrijfsschade
- Inventaris

PRIVÉ-PAKKET

- Woonhuis
- Inboedel
- Auto
- Aansprakelijkheid privé
- Rechtsbijstand privé
- Doorlopende reis

INKOMEN EN ZORGPAKKET

- Pensioen
- Arbeidsongeschiktheid
- Ziektekosten
- Ongevallen

Financieel Adviesbureau ROËL

Antwoordnummer 358
3740 VB BAARN
telefoon 035 54 890 90
Fax 035 54 890 91

Kwaliteitsmaten

De vraag die hier nu rijst is, “Hoe kan de fysiotherapeut zich in deze hulpverlenerkwaliteit verantwoorden?” of vanuit het perspectief van derden, “Hoe kan de fysiotherapeut vanuit deze hulpverlenerkwaliteit de maat genomen worden?”.

Een belangrijke kwaliteitsmaat is het in heldere, welomschreven, stabiele en eenduidige begrippen verwoorden van de gevolgde redenering. Redeneringen over het ‘goede’, over de morele elementen van hulpverleners, die verlopen in wollige, meerduidige begrippen houden op reflectie te zijn.

De kwaliteitsnorm van deze bespiegelingen is dat zij publiekelijk te volgen zijn. Reflecties die in onbegrijpelijke taal worden uitgesproken, voldoen niet aan de norm van deze kwaliteitsmaat, zij kunnen niet met anderen worden gedeeld. Naast deze kwaliteitseis aan de zender stelt dit ook kwaliteitseisen aan de ontvanger. Van hem mag verwacht worden dat hij eenduidig gedefinieerde begrippen uit erkende kennisdomeinen kent of zich daarvoor openstelt.

Dit brengt ons op een volgende kwaliteitsmaat. Reflecties moeten regelmatig aan anderen worden uitgesproken, in intercollegiaal overleg, in publieke debatten, op symposia en op congressen. Dat dit aan de hand van een schriftelijk verslag of logboek verloopt, is haast vanzelfsprekend een kwaliteitsmaat. De toegankelijkheid en benaderbaarheid van de professional speelt hierbij een doorslaggevende rol. De normatief-reflectieve professional staat kritische toetsing door derden niet alleen toe, hij vraagt erom en dwingt deze zelfs af. Hij geeft zich rekenschap van andere meningen, interpretaties, benaderingen en oplossingen, en in een openlijk vergelijkingsproces verheldert en fundeert hij eigen keuzes en afwegingen. De normatief-reflectieve professional verantwoordt zich openlijk, stelt zich inzichtelijk en controleerbaar op, staat ergens voor en wil dat ook weten.

Slotwoord

Het als fysiotherapeut werken in de sector ‘zorg en welzijn’ betekent naast het leveren van *waren* ook het vertegenwoordigen van *waarden*. Naast het voor de ander iets ‘doen’ veronderstelt gezondheidszorg er voor de ander ‘zijn’, ‘presentie’. Gezondheidszorg vereist ook ethisch redeneren, het vanuit betrokkenheid met de ander redeneren over wat het ‘goede’ is.

Refererend aan de titel van deze tekst concluderen wij dat wat ons betreft fysiotherapie een vorm van dienstverlening is door een ‘normatief-reflectieve professional’. De basis van hoogkwalitatieve fysiotherapie is gelegen in de attitude van de fysiotherapeut om er voor de ander te zijn.

Hoogkwalitatieve fysiotherapie (het ‘schone’) veronderstelt een fysiotherapeut die zich openlijk uitspreekt en verantwoordt over hoe hij gegevens uit wetenschappelijk onderzoek (het ‘ware’) gewetensvol samenbrengt met de wensen, gedachten en gevoelens van de cliënt (het ‘goede’). Het is een creatief ambacht waarvan het meesterschap kunde en kunst verenigt.

Wij gaan ervan uit dat de productbeschrijvingen en de prestatiebeschrijvingen die de beroepsgroep nu aan het ontwikkelen is in voldoende mate zullen appelleren aan ‘normatief-reflectieve professionaliteit’ en voldoende ruimte zullen bieden voor persoonlijke variantie. **Literatuur**

Baart, A. (2004a) *Een theorie van de presentie*. Utrecht: Lemma.

Baart, A. (2004b) *Aandacht. Etudes in presentatie*. Utrecht: Lemma.

Hagenaars, L.H.A. & Bos, J.M. (2006) *Over de Kunst van Hulpverleners. Het meerdimensionale belasting-belastbaarheidsmodel: een vakfilosofisch model voor een menswaardige gezondheidszorg*. Amersfoort: Nederlands Paramedisch Instituut.

Heijst, A. van (2005) *Menslievende zorg. Een ethische kijk op professionaliteit*. Kampen: Klement.

Wils J.-P. (red.) (1999) *Ethiek en hermeneutiek*. Leende: Damon.

Witte spelling biedt veel meer vrijheid

Per 1 augustus 2006 werd de spellinghervorming volgens het Groene Boekje (GB) van kracht. Op 16 augustus verscheen het Witte Boekje (WB), een initiatief van enkele media en het Genootschap Onze Taal. 'Het grote verschil tussen de groene spellers en de witte is dat de witte meer keuzevrijheid hebben', aldus Jaap de Berg in dagblad Trouw d.d.16-8-06, 'zij zijn bijvoorbeeld niet gebonden aan de tussen-n-regel van het Groene Boekje'. De grotere keuzevrijheid voor gebruikers is de belangrijkste reden dat de redactie de witte spelling zal volgen.

**Onder het hoofd van het artikel "Autonomie en Zelfbesef" van Frans Veldman in HC 2006-1 is de ondertiteling:
'Een stellingname vanuit de haptonomie betreffende hechting en onthechting' helaas weggefallen.**

Waarom haptotherapie bij kinderen?

Roos Ferdinandus en Saskia Taat-Piena

Beide auteurs zijn haptotherapeuten en docenten aan de Academie voor Haptonomie te Doorn.

Al in de baarmoeder doet een kind veel indrukken op. Vooral gevoelsindrukken, daar het tastzintuig zich al vroeg ontwikkelt. Zo komt het dat, letterlijk al van jongs af aan, een kind voor gevoelsindrukken een soort geheugen ontwikkelt.

Alles wat het in zijn leven voelt en ervaart wordt hierin opgeslagen en kan een rol spelen in zijn latere leven. De mate van gevoeligheid van het kind bepaalt mede hoe sterk deze indrukken hun invloed zullen doen gelden.

Groot worden is een ingewikkeld proces, en onderweg gaat het niet altijd even goed.

Kinderen uiten dit in gedragsproblemen, ziektes, moeite met slapen, de stoelgang en dergelijke.

Een veel gestelde vraag is of therapie voor kinderen nu wel nodig is.

Onze ervaring is dat, hoe jonger het kind, hoe sneller haptotherapie effect heeft en hoe langer dit doorwerkt. De verklaring zou kunnen zijn dat kinderen nog voelers bij uitstek zijn en dat daardoor hun gevoelsgeheugen ervaringen gemakkelijker opneemt. Daarnaast hebben kinderen nog weinig afweer tegen gevoelservaringen opgebouwd.

Haptotherapie gaat terug naar datgene wat het kind als eerste ontwikkelt: het voelen.

Als er iets mis is gegaan in de periode dat het kind nog niet talig was, kan hij er later niet over praten, hij heeft er gewoon geen woorden voor.

De gevoelservaring heeft hij wel opgeslagen, wat te zien en te voelen is aan zijn lijfje. Dé manier om deze ervaring weer op te roepen en te kunnen verwerken, is de affectieve aanraking. Deze liefdevolle aanraking is uitnodigend en ondersteunend, waardoor het kind zich veilig voelt en zijn zelfgevoel kan groeien. Daardoor groeit ook het vermogen om te voelen wat hem dwarszit én om dit te uiten aan zijn ouders.

Tijdens het eerste consult vragen we eerst aan het kind waar hij voor komt. Weet hij waarvoor hij komt of niet? Is het iets van hemzelf, of omdat zijn ouders iets willen? De vraag zou kunnen zijn; waar heb jij last van of hebben je ouders ergens last van? Als het kind nu nergens last van heeft, maar zijn ouders wel een probleem zien of ervaren, wat doe je dan als haptotherapeut?

Ouders komen bijvoorbeeld omdat zij merken dat hun kind zich niet prettig voelt. Het kan zijn dat dit zich uit in lichamelijke klachten of in het een bepaald gedrag, waar het kind zelf geen, maar zijn ouders wel moeite mee hebben of zich zorgen over maken. Belangrijk is om eerst uit te vinden of hulp voor hun kind gewenst en geboden is, of voor henzelf, of voor beiden.

Haptotherapie met kinderen is een zoektocht.

Een zoektocht die je aangaat met het kind én zijn ouders. Het feit dat de ouders bij je komen, geeft vaak al aan dat zij het beste met hun kind voor hebben.

Je kijkt als kindhaptotherapeut mee naar een kwetsbaar stuk van de ouders, namelijk de omgang met hun kind.

Zij hebben hun best gedaan en doen dat nog steeds, maar het loopt ergens vast.

Het is van belang daar uiterst zorgvuldig en met gevoel voor alle partijen mee om te gaan. Respect voor kind én ouders staat bovenaan.

Zo kun je samen met de ouders en hun kind ontdekken hoe bepaalde dingen anders aangepakt kunnen worden of hoe zij om kunnen gaan met de eventuele beperkingen.

“Hoe vertel je aan het kind wat haptotherapie is?”

De eerste vraag is meestal: “Weet je waarom je vandaag hier bent?”

Als tweede vraag volgt dan: “Heeft mama vertelt wat een haptotherapeut is en wat ik doe?”

Afhankelijk van de leeftijd van het kind en van het antwoord dat het kind op beide vragen heeft gegeven, vertel ik wat haptotherapie is.

Stel je eens voor:

Een jongetje van 11 jaar, superslim, nieuwsgierig en wijze antwoorden. Dan zou ik het volgende kunnen vertellen:

Heb jij wel eens gehoord van onze zintuigen? Kun je ze benoemen?

Horen – zien – ruiken – proeven – en voelen.

Ken jij een ander woord voor voelen? Tast, van tasten, betasten etc.

Het Latijnse woord voor tast is hapsis en als je daar nomos = leer achter aan plakt, krijg je haptonomie – de leer van de tast.

Wat kun je allemaal leren over de tast?

De tast zit in de huid. Wat voel je allemaal als je de huid aanraakt?

Koud – warm – hard – zacht – pijn - lief – scherp. Ik laat dit het kind zelf ontdekken.

Als je bijvoorbeeld met een doekje over je huid aait, voelt dat zacht. Vind je dat een fijn gevoel of een kriebelig gevoel. (ga je er naar toe of van af? Fenomenen van de tast)

Zoek in de kamer eens een voorwerp wat koud aan voelt etc.

De huid is ook de scheiding tussen binnen en buiten. Wat denk je dat er zou gebeuren als je geen velletje had?

Je voelt van alles aan je velletje maar ook van binnen in je lijf.

Je kunt voelen of je een wind moet laten of trek hebt in chips of cola.

Maar ook of je hoofdpijn hebt of buikpijn en of je boos bent of bang of verdrietig of blij. Als jij boos bent waar voel je dat dan in je lijf?

Als wij nu samen gaan onderzoeken of we iets aan die boze plek van jou kunnen doen, dan noemen we dat therapie.

Haptotherapie is eigenlijk het samen onderzoeken wat je voelt en wat je aan de dingen die niet prettig zijn kunt doen.

Aan de buitenkant van je lijf kun je ook voelen. Kun jij met losse handen fietsen?

Waar voel je dan mee? Met je billen voel je het zadel van je fiets en (dan) door je fiets heen voel je de banden op de straat en zo zorg je al voelend dat je niet omvalt.

Je kunt ook voelen over een afstandje.

Als jij nu hier gaat staan en ik ga vlak bij je staan, wat voel je dan? (fenomenen van de tast als nabijheid en afstand)

A pratend, uitleggend en samen onderzoekend weet deze jongen wat hij bij mij kan verwachten en weet ik al een heleboel over hem.

Maar stel nu dat het een meisje van 4 jaar betreft. Hoe vertel ik haar wat haptotherapie is?

Ik kan dat doen aan de hand van de informatie die ik van de ouder krijg en aan het gedrag van het kind op dat moment.

Stel dat het meisje vaak buikpijn heeft en ook een wat teruggetrokken indruk maakt.

Dan zou ons gesprekje zo kunnen gaan: “Weet je dat je zachte en harde plekjes in je buik hebt en dat je buik meestal een zacht plekje is? Hoe voelt jouw buikje nu?

Is het hard of zacht?” Als zij dan zegt dat het hard is, zeg ik: “weet jij dat wij samen een beetje kunnen toveren. Zal ik dat aan jouw buikje laten voelen?”

Wanneer deze stap nog te snel dan is, haal ik de beer er bij. “Voel eens aan de buik van de beer, voelt die hard of zacht? En nu je eigen buik? Doe het maar zelf. Mag de beer eens aan je buik voelen? (Dan laat ik de beer vertellen wat hij voelt : jouw buik voelt harder dan mijn berenbuik.) Zeg beer, zoiets zeg je niet zomaar, laat mij maar eens voelen of jij wel gelijk hebt. Ja, hij voelt nu wel wat hard, maar gelukkig kunnen we een beetje toveren”. Ik leg dan de beer op haar buikje en vraag haar de zachtheid van de beer te voelen. Daarna leg ik mijn hand op de beer en vraag haar of ze nu de beer én mij kan voelen. Zo raakt ze vertrouwt met mijn aanwezigheid en krijgt ze onbewust informatie over hoe ze zich ondanks de pijn toch kan verzachten. Is het vertrouwen eenmaal tot stand gekomen dan kan ik de behandeling uitbreiden in het rechtstreeks aanraken van haar lijfje.

Gaat het kind gemakkelijk mee in jouw fantasie dan kan er vaak in korte tijd heel veel.

Als therapeut zoek je via een speelgoedje, grapje, verhaaltje of de ouder naar een gelegenheid om via de aanraking meer te weten te komen over het kind en om zo nog beter de weg tot het contact te vinden. De wijze waarop het kind reageert vertelt iets over het innerlijk van het kind. Heeft het een zachte behoedzame benadering nodig, of wil het juist wat uitdaging en duidelijkheid? Kan het kind het aanrakingscontact al aan of heeft het meer tijd nodig?

Contact maken lukt alleen als je in staat bent je in te leven in de belevingswereld van het kind, terwijl je tegelijkertijd je rol als therapeut behoudt.

Dus kind met de kinderen kunnen zijn zonder kind te worden.

Kinderen zijn bij uitstek zeer gevoelig voor waarachtigheid en oprechtheid. Zodra ze iets onechts bespeuren gaan ze of aanpassingsgedrag vertonen of ze doen gewoonweg niet meer mee.

Kinderen zijn goede lezers van onze lichaamstaal, en wanneer deze duidelijk en waarachtig is, zal het kind zich naar ons toekeren en ons gaan volgen.

”Je zou de lichaamstaal kunnen zien als de brug waarover dat wat een mens innerlijk beweegt, naar buiten gebracht wordt” (uit de video ‘lichaamstaal’ van K.F. Hempfling)

De ouders worden bij de behandeling betrokken door bijvoorbeeld één van hen met het kind samen een ‘oefening’ te laten doen (met eventueel het advies deze ook thuis te doen). Zo wordt de onderlinge samenwerking inzichtelijk én, of de problematiek ook de opvoeding of het gedrag van de ouders zelf betreft.

Een afspraak met één of beide ouders, zonder de aanwezigheid van hun kind, kan wenselijk zijn om hun eigen aandeel te bespreken en zonodig aan eigen lijve te laten ervaren hoe ze hierin, indien gewenst, veranderingen kunnen aanbrengen.

Vaak wordt door de therapie de band tussen ouders en kind intenser. Het contact verbetert en de ‘gevoelsstroom’ komt op gang. Als kinderhaptotherapeut ben je intermediair tussen de ouder en het kind, maar je neemt de opvoeding en de ouder-kind relatie niet over. (Maximale nadering met behoud van distantie.) Je mag een poosje meelopen, meevoelen, meedelen. Wat een fantastisch vak!

Note: Op 16 oktober 2006 start voor de vierde keer de nascholing Kinderhaptotherapie, welke is ontwikkeld voor kinderen van 4 tot 12 jaar.

Zie voor informatie; www.haptonomie.nl of bel de Academie voor Haptonomie te Doorn tel: 0343-515178

Menslievende zorg - een ethische kijk op professionaliteit.

Door Annelies van Heijst, uitgeverij Klement, Kampen 2005
(ISBN 90 77070 39 7), 412 blz., prijs 34,95 euro.

Volgens Annelies van Heijst (1955), als universitair docent ethiek verbonden met de Theologische Faculteit Tilburg, is er een kwalitatief andere kijk nodig op zorg en professionaliteit.

Zij baseert zich op drie pijlers:

Allereerst op de ethische (her)waardering van de asymmetrie (blz. 222) en dan komen we uit bij Emmanuel Levinas, Vervolgens bij het pluraliteitsdenken van Hannah Arendt en uiteindelijk bij de presentiebenadering van Andries Baart.

Levinas gaat er van uit dat de grondslag van de ethiek gelegen is in de asymmetrie tussen mensen. Dat in de ongelijkheid het appèl tot hulp besloten ligt.

Het pluraliteitsdenken van Hannah Arendt geeft inhoud aan het denken dat mensen aan elkaar gelijk zijn (equality) en tegelijkertijd van elkaar verschillen (distinction). (blz. 98)

Deze paradoxale werkelijkheid vinden we ook terug bij Levinas.

In de haptonomie komt dit onderscheid tot uitdrukking in het verschil tussen de subjectiverende en de objectiverende benadering van de zorgbehoevende

subject	object
bezielde lichamelijkheid	lichaam
onafhankelijkheid	afhankelijkheid
persoon	mens
uniek	algemeen
verschillend	gelijk

Waren mensen niet gelijk, ze zouden elkaar niet kunnen begrijpen en deze gemeenschappelijkheid is de basis voor het kunnen geven en ontvangen van zorg.

Daarnaast stelde Arendt: waren mensen niet onderscheiden van elkaar (distinct) en was niet ieder mens verscheiden (distinguished) dan zouden mensen niet hoeven te spreken en “handelen” om zichzelf verstaanbaar te maken.

Zo komen we uit bij het begrip “handelen” van Hannah Arendt.

Onder “handelen” verstaat ze het vermogen van de mens om tot uitdrukking te brengen waarin hij verschilt van andere mensen.

Enkel de mens kan zichzelf communiceren, en niet slechts honger of dorst, affectie of angst.
(blz. 98).

Dit komt helemaal overeen met het zichzelf present stellen uit de haptonomie.

Vervolgens komen we uit bij de presentiebenadering van Andries Baart.

Dit betekent voor de menselijke relatie: Hoe kom ik van een ongelijke relatie naar een evenwaardige relatie?

Dit is precies de weg van de haptonomie: Hoe bevrijd ik de mens uit de ongelijke verhouding en leid ik hem naar een evenwaardige relatie.

Verder maakt Annelies van Heijst in het professioneel handelen onderscheid tussen de interventie en de presentie, waarin de presentie staat voor de aanwezigheid voor de hulpbehoevende mens.

Zie ook: Verhees Ad. Zorg in balans houden: de bejegening van zorgdragers tegen de achtergrond van interventie en presentie, Tilburg 2002

(Doctoraalscriptie Theologische faculteit Tilburg- bekroond met de Bisschop Ernst-scriptieprijs 2002)

Dit boek biedt een ethische basis voor de zorg, geeft aan hoe “handelen” leidt tot presentie van de hulpverlener en hoe deze presentie een appèl is voor de presentie van de hulpvrager.

Daarom is het boek een absolute must voor iedere haptonomisch geschoolde die zich verdiepen wil in zijn “handelen” en een studieboek dat thuis hoort op de verplichte boekenlijst van de opleiding.

Voor u gelezen...

Els Plooi

Els Plooi is psycholoog/haptotherapeut en docent aan de Academie voor Haptonomie te Doorn.

Gids Beroepsethiek

Waarden, rechten en plichten in psychotherapie en hulpverlening

Mia Leijssen, Acco Leuven/Voorburg, 2005 (€ 17,25), 164 pp.,

ISBN 90-334-5889-6

Mia Leijssen, psychotherapeut en hoogleraar aan de Katholieke Universiteit Leuven, wil met dit boek zowel wegwijzers geven in de rechten en plichten voor cliënten en beroepsbeoefenaars in psychotherapie en hulpverlening, als de lezers inspireren om genuanceerde oordelen te vormen en ‘het goede te doen’ in situaties die zich moeilijk laten vatten in regelethiek. Het gaat dan ook niet in eerste instantie over wat wel moet en niet mag, maar vooral over waarden, over wat is essentieel, en over basishoudingen. Vanuit *respect, integriteit, verantwoordelijkheid en deskundigheid* gaat zij eerst met de lezer doorgronden waar deze waarden en normen voor staan. Het boek is opgebouwd vanuit deze vier basiswaarden. Binnen die hoofdstukken komen dan de regels aan bod zoals die veelal vastgelegd in de wet en/of in beroepscode. Zij illustreert dit met aansprekende voorbeelden, waaruit regelmatig ook blijkt dat de situatie vraagt om het waarden-bewust zijn van de hulpverlener omdat hij er met de regels alleen niet uitkomt.

Op deze manier maakt zij een combinatie van regelethiek en houdingsethiek -ook wel

deugdenethiek genoemd-, waarbij de laatste veel meer gaat over ‘hoe zal ik zijn’ dan ‘wat moet ik doen’. Natuurlijk moeten er minimale criteria vastgelegd worden voor de hulpverlener, wat rechten en plichten, klachtprocedures, een paar ‘spelregels’. Een beroepscode dient regels voor *onaanvaardbaar gedrag* te bevatten. Tegelijkertijd is het belangrijk dat de hulpverlener vanuit de basishoudingen respect, integriteit, verantwoordelijkheid en deskundigheid zorg draagt voor *optimaal gedrag*. Want het mag niet zo worden dat de randvoorwaarden (formulieren e.d.) belangrijker worden dan de inhoud van de hulpverlening.

Respect wordt begrepen als: een levenshouding van bewuste en zorgvuldige aandacht voor wie en wat zich aandient. Ook het zien van de soms verborgen waarde van de cliënt valt hier onder. Respect is bovendien niet alleen de ander in zijn vrijheid laten, maar ook betrokkenheid op en verbondenheid met de hulpvrager. Wat betreft de regelgeving past hier onder meer: geheimhouding, dossierbeheer, recht op inzage van dossiers, zwijgplicht, informatieplicht, op informatie gebaseerde toestemming, zelfbeschikkingsrecht.

Voor haptotherapeuten is hierin veel te leren over informatieplicht (wat voor informatie), dossiers, beroepsgeheim en onder welke voorwaarden je wel spreekrecht hebt, hoe om te gaan met ouders van kinderen in behandeling, wat als er -een vermoeden van- suicidaliteit is, als er een acute crisis is of dreigt.

De essentie is: het zo veel mogelijk honoreren van de menselijke waardigheid, en zo transparant mogelijk zijn.

Bij **integriteit** wordt behandeld dat je eerlijk bent, nauwkeurig, open en echt. Hoe om te gaan met cadeaus, hoe te voorkomen dat je in een meervoudige relatie terecht komt (zoals hulpverlener én vriend, docent én therapeut). Ook het verbod op seksueel contact wordt besproken en grensverbodingen die daaraan voorafgaan. Ook hier laat Mia Leijssen het gevaar van regels zien: over grensoverschrijdend *gedrag* moeten regels zijn, maar die moeten niet in de weg staan van het met collega's kunnen spreken over seksuele *gevoelens*, anders gaan ze ondergronds.

Vervolgens schrijft ze een voor haptotherapeuten belangwekkend stuk over lichamelijk contact in de professionele relatie, waarin zowel de kracht naar voren komt als de zwakte. De zwakte kan hem zitten in het onvoldoende oog hebben voor wat er relationele gebeurt, het niet goed kunnen verduidelijken van het wat en waarom aan de cliënt, en het idee dat het herbeleven van heftige gevoelens op zich helpend zou zijn. Terwijl niet het herbeleven op zich helpend blijkt te zijn, maar het relationeel en verbaal begeleiden door de therapeut van wat er gebeurt.

Verantwoordelijkheid wordt begrepen als aansprakelijkheidsverantwoordelijkheid (juridisch) én zorgverantwoordelijkheid (de kwaliteit waarmee je je werk doet). Je kennis en ervaring inzetten om het welzijn van de cliënt te vergroten. Hieronder valt onder meer: continuïteit van zorg en zorg voor kwaliteit. In die laatste hebben zowel opleidingen als beroepsverenigingen een taak. Maar ook de individuele hulpverlener, door regelmatig met de cliënt en met collega's te evalueren. Het houdt ook verantwoordelijkheid voor collega's in als je weet hebt van onethisch gedrag van

hen. Er worden suggesties gegeven voor constructief reageren in zo'n situatie, in een dialoog. Beroepscodes zouden niet alleen houvast moeten geven over wat wel of niet verantwoord is, maar ook moeten inspireren 'het goede te doen'.

Deskundigheid: deze wordt uitgesplitst in intellectuele, vaktechnische, emotionele en morele deskundigheid. Hierbij zijn opleiding, scholing, nascholing, literatuur, maar ook leertherapie, intervisie en bestaansethiek van belang. Onder bestaansethiek wordt onder meer verstaan: een goede verhouding met zichzelf hebben en streven naar een bloeiend, bewust leven. Idealiter, zegt Mia Leijssen, evolueert iemands deskundigheid naar wijsheid.

De ultieme ethiektoets voor jezelf is: zou je dezelfde behandeling of bejegening willen hebben voor jezelf, je geliefden, voor alle mensen onder dezelfde omstandigheden als je cliënt?

Ik vind het een absolute must voor haptotherapeuten, dit boek. Het combineert zo mooi de waarden met de regels. In de haptonomie leven we wel met waarden, met persoonlijke verantwoordelijkheid - het eerste grondbeginsel in de haptonomische ethiek - , en met respect en integriteit die voor een groot deel gevat worden binnen het PTP-principe (presentie, transparantie, prudentie) - het tweede grondbeginsel - (Luttervelt, M. van, EUR 1997). Maar als het gaat om handvatten voor de praktijk en hoe om te gaan met dilemma's, geeft het boek van Mia Leijssen daarbij een schat aan informatie. Het confronteert bovendien met het ontoereikend zijn van het PTP-principe vanaf het moment dat het zelfstandig beroep haptotherapeut is ontstaan. Want dan komen er andere aspecten van verantwoordelijkheid bij, en ook de deskundigheid. En al die concrete situaties die te maken hebben met beroepsgeheim, informatieplicht, continuïteit van zorg.

Door de vele voorbeelden waarin wordt ingegaan op dilemma's in de praktijk, is het een boek met veel herkenning. Het zet aan het denken en zal in veel intervisiegroepen tot gesprek leiden, mag ik hopen.

Ook kan het lezen van dit boek de beroepsvereniging richtlijnen geven en inspireren in het vorm en inhoud geven aan de beroepscode.

Literatuur: Luttervelt, Drs. Mia F.W. van, *Bevestigend aanraken - een filosofisch onderzoek van de haptonomie (EUR 1997)*

Een inleiding in de haptonomie

Over kleine dingen

Auteur: drs. T.A.C.M. Gerritse

Haptonomische
inzichten daadwerkelijk
toepassen!

De hoofdschotel van dit boek is het presenteren van de haptonomie als geheel van inzichten. Het uiteindelijke doel is om de haptonomische inzichten daadwerkelijk toe te passen in uw praktijk van zorg en hulpverlening. Een scala van toepassingen komt aan de orde, zoals de haptotherapie, haptonomische begeleiding bij zwangerschap en bevalling en kinesionomie.

De auteur koos in dit boek voor een vijfdeling: een oriënterend deel met theoretische achtergronden en uitgangspunten, de menselijke lichamelijke, het menselijk gevoelsleven, het hart van de haptonomie en tenslotte de toepasbaarheid en toepassingen van de haptonomie.

Dorus Gerritse gaf o.a. colleges in wijsgerige antropologie, heeft tientallen publicaties over haptonomie op zijn naam staan en gaf samen met haptotherapeut Ted Troost gastcolleges.

Over kleine dingen
Een inleiding in de haptonomie

ISBN 90 352 2540 6 /
2e druk / 2002 / 352 blz. /

€ 29,50

JA, stuur mij

_____ ex. *Over kleine dingen* / ISBN 90 352 2540 6 / à € 29,50

Organisatie: _____

T.a.v. dhr./ mw.: _____

Adres: _____

Postcode/plaats: _____

Telefoon: _____

Datum: _____ Handtekening: _____

Stuur (een kopie van) de antwoordstrook in een envelop zonder postzegel naar: Elsevier Gezondheidszorg, Afdeling Marketing, Antwoordnummer 2594, 3600 VB Maarssen, Telefoon: 0314 358 358, Fax: 0346 577 950, gezondheidszorg@reedbusiness.nl, www.elseviergezondheidszorg.nl

Elsevier Gezondheidszorg is een onderdeel van Reed Business Information.

Geldig tot 31/12/2003. Prijzen boeken incl. BTW en excl. verzendkosten. Prijswijzigingen voorbehouden. Boeken zijn ook verkrijgbaar in de boekhandel. Statutair gevestigd te Amsterdam. Op alle aanbiedingen, offertes en overeenkomsten zijn van toepassing de algemene voorwaarden die zijn gedeponereerd bij de KvK in Amsterdam. Handelsregister Amsterdam 33.293.475. Uw opgegeven gegevens kunnen worden gebruikt voor het toezenden van informatie en/of speciale aanbiedingen door Reed Business Information en speciaal geselecteerde bedrijven. Indien u hier tegen bezwaar heeft, stuurt u een brief naar Reed Business Information, t.a.v. Adresregistratie, Postbus 808, 7000 AV Doetinchem.

Haptonomisch Contact

d'Aumeriestraat 49 • 2586 XM Den Haag • www.haptonomischcontact.nl